

RAAP-NOTITIE 1021 (herziene eindversie)

Zandwinlocatie Oldeholtwolde

Gemeente Weststellingwerf

**Archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek
en inventariserend veldonderzoek**

Colofon

Opdrachtgever: BügelHajema Adviseurs

Titel: Zandwinlocatie Oldeholtwolde, gemeente Weststellingwerf; archeologisch voor-
onderzoek: een bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek

Status: herziene eindversie

Datum: februari 2005

Auteur: *drs. A. Müller*

Bestandsnaam: L:\QXPress\Notities\2005\HETJ\N01021-HETJ.doc

Projectcode: HETJ

Projectleider: drs. A. Müller

Projectmedewerker: drs. J.W. de Kort

ARCHIS-vondstmeldingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-waarnemingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer/CIS-code: niet van toepassing

Autorisatie: drs. J. Molema

ISSN: 0925-6369

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

telefoon: 020-463 4848

Zeeburgerdijk 54

telefax: 020-463 4949

1094 AE Amsterdam

E-mail: raap@raap.nl

Postbus 1347

1000 BH Amsterdam

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2005

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van BügelHajema Adviseurs heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau op 25 tot en met 28 januari 2005 een bureau- en inventariserend veldonderzoek uitgevoerd in verband met de aanvraag voor een ontzanding in de gemeente Weststellingwerf. Het archeologisch onderzoek diende te worden uitgevoerd omdat realisatie van de plannen zou kunnen leiden tot aantasting of vernietiging van mogelijk aanwezige archeologische resten. Doel van het onderzoek was het opsporen van intacte delen van het laat-pleistocene/vroegholocene dekzandlandschap. Op deze intacte delen kunnen archeologische resten voorkomen uit de Steentijd.

Tijdens het veldonderzoek zijn geen aanwijzingen gevonden voor vindplaatsen in het plangebied. De bodem in het plangebied bestaat uit madeveen. Deze bodems waren in de Prehistorie te nat voor menselijke bewoning; bovendien is deze bodem in het plangebied grotendeels verstoord. Wel is in het noordwesten van het plangebied een met veen opgevulde oude meander van de rivier de Tjonger in kaart gebracht. In oude riviergeulen kunnen goed geconserveerde archeologische resten worden aangetroffen, zoals fuiken, viswieren, beschoeiingen, vaartuigen, steigers en rituele deposities van voorwerpen. De aanwezigheid van dergelijke resten en rituele depots laat zich door middel van booronderzoek niet, of slechts door toeval, aantonen.

Aanbevolen wordt in overleg te treden met de provinciaal archeoloog van de provincie Fryslân, dr. G.J. de Langen, om te bepalen of vervolgonderzoek in de fossiele meander aan de orde is. Voor het overige deel van het plangebied is vervolgonderzoek niet noodzakelijk.

1 Inleiding

1.1 Kader en doelstelling

In opdracht van BügelHajema Adviseurs heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau op 25 tot en met 28 januari 2005 een bureau- en inventariserend veldonderzoek uitgevoerd in verband met de aanvraag voor een ontzanding in de gemeente Heerenveen. Het archeologisch onderzoek diende te worden uitgevoerd omdat realisatie van de plannen zou kunnen leiden tot aantasting of vernietiging van mogelijk aanwezige archeologische resten. Doel van het onderzoek was het opsporen van intacte delen van het laat-pleistocene/vroeg-holocene dekzandlandschap. Op deze intacte delen kunnen archeologische resten voorkomen uit de Steentijd.

1.2 Plangebied

Het plangebied (22 ha) ligt direct ten zuiden van de Tjonger en ten noorden van de Stelweg (figuur 1). Het gebied staat afgebeeld op kaartblad 16B van de topografische kaart van Nederland (schaal 1:25.000); de centrumcoördinaat is 195.750/549.000. Ten tijde van het onderzoek was het plangebied deels in gebruik als grasland, deels als akker. Naast het gebied rond het water is ook de aan te leggen ringvaart of wetering onderzocht met één raai boringen in het hart van de geplande wetering.

1.3 Onderzoeksopzet en richtlijnen

Het onderzoek bestond uit een bureauonderzoek en een veldonderzoek. Het veldonderzoek is beperkt gebleven tot een karterend booronderzoek, conform de Friese Archeologische Monumenten Kaart Extra (FAMKE).

Het bureau- en inventariserend veldonderzoek is uitgevoerd volgens de hiervoor geldende normen en richtlijnen die zijn vastgelegd in het Handboek ROB-specificaties (Brinkkemper e.a., 1998). RAAP Archeologisch Adviesbureau en de door RAAP toegepaste procedures zijn goedgekeurd door het College voor de Archeologische Kwaliteit (CvAK), de instelling die het beheer heeft over de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA; Voorbereidingscommissie Kwaliteitszorg Archeologie, 2001). Zie tabel 1 voor de dateringen van de in deze notitie genoemde archeologische perioden. Enkele vaktermen worden achter in deze notitie beschreven (zie verklarende woordenlijst).

2 Bureauonderzoek

2.1 Methoden

Voorafgaand aan het veldonderzoek is een bureauonderzoek uitgevoerd om na te gaan of er reeds archeologische vondsten uit het plangebied geregistreerd staan en om ten behoeve van het veldwerk de landschappelijke (geologische en bodemkundige) kenmerken alsmede de gespecificeerde archeologische verwachting te bepalen. In het kader van het bureauonderzoek zijn verschillende bronnen geraadpleegd (zie literatuurlijst).

Om inzicht te krijgen in het voorkomen van archeologische vindplaatsen in of nabij het plangebied is het ARChEologisch Informatie Systeem (ARCHIS) van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) te Amersfoort geraadpleegd.

2.2 Resultaten

Geologie en geomorfologie

Het plangebied ligt in het stroomdal van de Tjonger. Dit stroomdal is gevormd voor of in de voorlaatste ijstijd (Saalien: 200.000 tot 130.000 jaar geleden). In de laatste fase van deze ijstijd werd het noorden van Nederland afgedekt door landijs. De gletsjertongen volgden de aanwezige stroomdalen waardoor grondmorene in het stroomdal werd afgezet (kleileem). Gedurende de laatste ijstijd (Weichesalien: ca. 115.000 tot 12.000 jaar geleden) zijn met name fluvioglaciale zanden afgezet door de Tjonger, daarna zijn grote delen van het stroomdal opgevulde met eolisch dekzand. In het Holoceen vernatte het gebied en vond op grote schaal veengroei plaats (Stiboka, 1988).

Het plangebied bestaat geomorfologisch gezien uit een ontgonnen veenvlakte met in het zuiden een dalvormige laagte met veen (Stiboka, 1977: code 2M46 en 2R1).

Bodem

De bodem in het plangebied bestaat uit madeveengronden met zegge-, riet- en/of broekveen en madeveengronden met zand ondieper dan 120 cm -Mv (Stiboka, 1988: codes aVc en aVc).

Archeologie

In ARCHIS staan geen archeologische vindplaatsen geregistreerd uit het plangebied. Uit de directe nabijheid van het plangebied zijn enkele vindplaatsen uit de Middeleeuwen en Nieuwe tijd bekend (ARCHIS-waarnemingsnummers 37210 en 40185). Deze liggen zo ver van het plangebied dat zij niet staan afgebeeld op figuur 1.

Archeologische verwachting

Het plangebied staat op de FAMKE aangegeven als een gebied waarin op enige diepte archeologische resten uit de Steentijd aanwezig kunnen zijn; deze resten zullen afgedekt zijn met veen en/of klei (www.fryslan.nl).

De archeologische verwachting is gebaseerd op de aanwezigheid van pleistoocene afzettingen op geringe diepte. Met name voor de dekzandruggen en de flanken van dekzandruggen geldt een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de Steentijd. Daarnaast waren de hoge oevers lang rivieren (zoals de Tjonger) ook belangrijke verblijfplaatsen in de Prehistorie.

Op basis van de geo(morfo)logische informatie wordt weinig reliëf in het afgedekte dekzandlandschap verwacht. Op grond hiervan gold bij aanvang van het veldonderzoek voor het plangebied een middelmatige archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de Steentijd.

Periode	Datering			
Nieuwe tijd	1500	-	heden	
Late Middeleeuwen	1050	-	1500	na Chr.
Vroege Middeleeuwen	450	-	1050	na Chr.
Romeinse tijd	12 voor	-	450	na Chr.
IJzertijd	800	-	12	voor Chr.
Bronstijd	2000	-	800	voor Chr.
Neolithicum (nieuwe steentijd)	5300	-	2000	voor Chr.
Mesolithicum (midden steentijd)	8800	-	4900	voor Chr.
Paleolithicum (oude steentijd)	300.000	-	8800	voor Chr.

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

3 Veldonderzoek

3.1 Methoden

Tijdens het veldonderzoek zijn 129 boringen verricht in een grid van 40 bij 50 m (figuur 1). De boringen in een raai versprongen ten opzichte van die in de naastgelegen raai, waardoor een systeem van gelijkbenige driehoeken ontstond. De gehanteerde methode wordt geschikt geacht voor het opsporen van dekzandruggen en -koppen. Deze methode is niet geschikt om nederzettingsterreinen uit de Steentijd, verkavelingspatronen, graven en andere zeer lokale archeologische resten in kaart te brengen (Tol e.a., 2004).

Er is geboord tot maximaal 3 m -Mv met een Edelmanboor met een diameter van 7 cm en een gutsboor met een diameter van 3 cm. De boringen zijn onder andere conform NEN 5104 (Nederlands Normalisatie-instituut, 1989) beschreven en met meetlinten ingemeten (x- en y-waarden). Het opgeboorde materiaal is in het veld gecontroleerd op de aanwezigheid van archeologische indicatoren (zoals houtskool, vuursteen, aardewerk, metaal, bot, verbrande leem en fosfaatvlekken). Er zijn geen monsters genomen.

3.2 Resultaten

Geologie en bodem

De bodemopbouw in het plangebied is relatief homogeen. Er zijn globaal 4 lagen herkend (van boven naar beneden):

- Een laag zwartbruin, zandig veen. Deze laag is geïnterpreteerd als de bouwvoor en is gemiddeld 20 cm dik.
- Een laag donkerbruin tot bruin mineraalarm veen. De top van dit veen pakket bestaat uit bos- of broekveen; de basis bestaat uit rietveen. Deze veenlaag is gemiddeld 90 cm dik.
- Een laag bruingeel tot lichtgeel, zwak siltig zand. Deze afzettingen worden geïnterpreteerd als dekzand. De gemiddelde zanddiepte is 88 cm -Mv.
- Een laag lichtgrijs tot lichtblauwgrijs, matig siltig zand tot sterk siltige klei met grind. Deze laag is geïnterpreteerd als kleileem. De gemiddelde keileemdiepte is 105 cm -Mv. De keileem is aangetroffen in 62 van de 129 boringen.

In de boringen die zijn gezet rond het water (figuur 1) is een dik pakket opgebracht veen aangetroffen (ca. 1,75 m dik). De overgang van het opgebrachte veen naar het dekzand is scherp erosief, hetgeen betekent dat de top

van het dekzand verstoord is. Niet alleen de rand aan het water is verstoord, in het hele zuidoostelijk deel van het plangebied is de top van het dekzand niet meer intact. De gemiddelde verstoringdiepte bedraagt 58 cm -Mv.

In het dekzand hebben zich geen (humus)podzolbodems gevormd. In het noordwesten van het plangebied is een met veen en verspoeld zand opgevulde depressie aangetroffen. Dit betreft een afgesneden meanderbocht van de Tjonger.

Archeologie

Uit de resultaten van het booronderzoek blijkt dat grote delen van het plangebied verstoord zijn en dat het dekzand weinig reliëf heeft. Daarnaast zijn tijdens het veldonderzoek geen archeologische indicatoren aangetroffen. Op basis hiervan geldt voor het plangebied een lage archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de Steentijd. Met betrekking tot de oude meander is geen specifieke verwachting vast te stellen. In oude riviergeulen kunnen goed geconserveerde archeologische resten voorkomen, zoals fuiken, viswieren, beschoeiingen, vaartuigen, steigers en rituele deposities van voorwerpen. De aanwezigheid van dergelijke resten en rituele depots laat zich door middel van booronderzoek niet, of slechts door toeval, aantonen. Het feit dat in het plangebied, op de oever langs de rivier, geen nederzettingssporen zijn aangetroffen, sluit de aanwezigheid van nederzettingssafval in de rivier nagenoeg uit.

4 Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

Tijdens het veldonderzoek zijn geen aanwijzingen gevonden voor vindplaatsen in het plangebied. De bodem in het plangebied is grotendeels verstoord. In het noordwesten van het plangebied is een met veen opgevulde oude meander van de Tjonger in kaart gebracht. Het is niet uit te sluiten dat in de oude riviergeul archeologische resten aanwezig zijn.

4.2 Aanbevelingen

Voor het plangebied is archeologisch vervolgonderzoek niet aan de orde, met uitzondering van de fossiele meander van de Tjonger. Aanbevolen wordt in overleg te treden met de provinciaal archeoloog van de provincie Fryslân, dr. G.J. de Langen, om te bepalen of vervolgonderzoek in de fossiele meander reëel is.

Literatuur

- Brinkkemper, O., e.a. (redactie)**, 1998. *Handboek ROB-specificaties*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Nederlands Normalisatie-instituut**, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*. Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.
- Friese Archeologische Monumenten Kaart Extra (FAMKE)**, www.fryslan.nl.
- Stiboka**, 1977. *Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.
- Stiboka**, 1988. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Toelichting bij de kaartbladen 16 Oost Steenwijk en 16 West Steenwijk*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.
- Tol, A., P. Verhagen, A. Borsboom & M. Verbruggen**, 2004. Prospectief boren; een studie naar de betrouwbaarheid en toepasbaarheid van booronderzoek in de prospectiearcheologie. *RAAP-rapport 1000*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Vorbereidingscommissie Kwaliteitszorg Archeologie**, 2001. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 2.0. Eindrapport van de Vorbereidingscommissie Kwaliteitszorg Archeologie*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Den Haag.

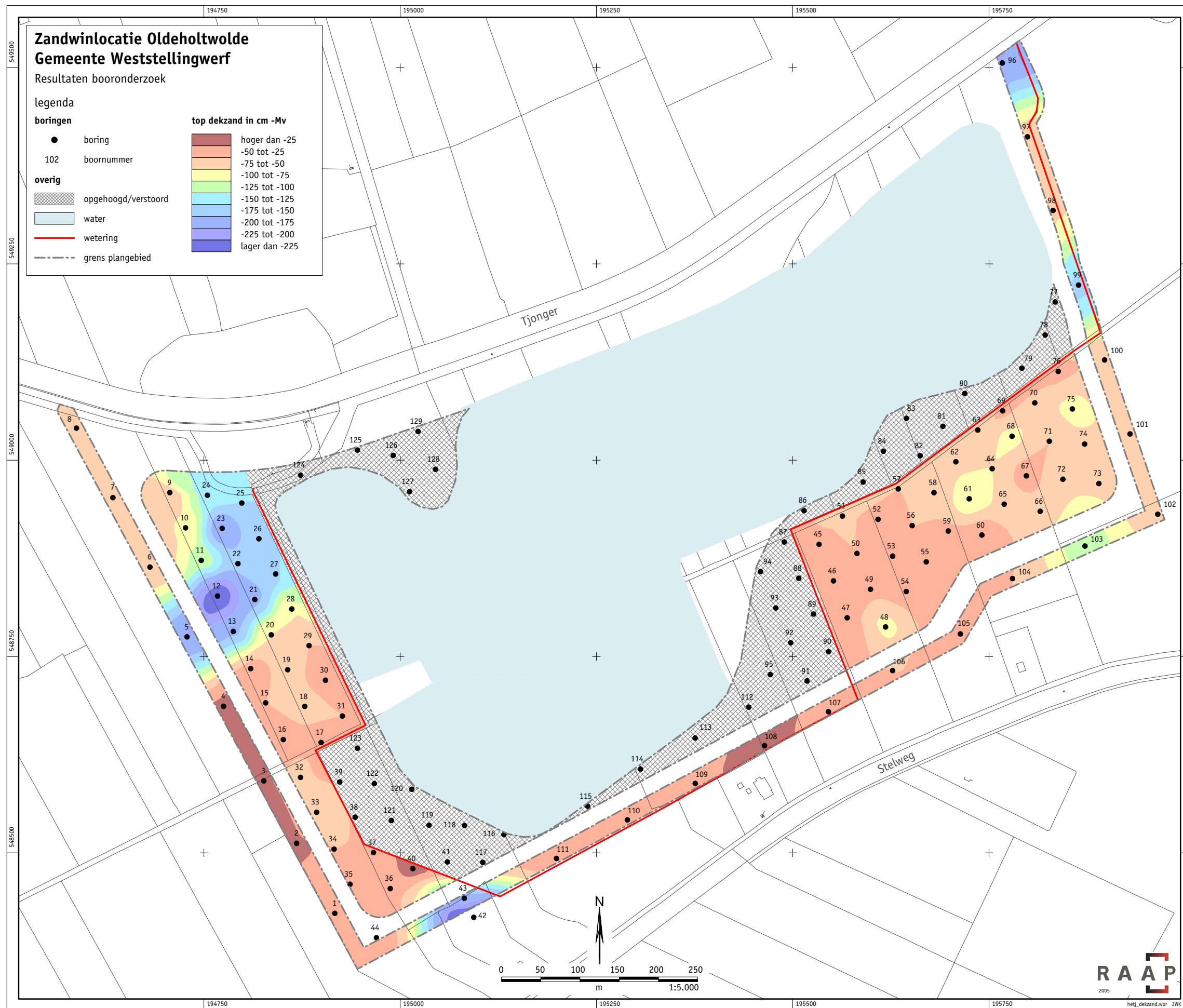
Gebruikte afkortingen

ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
-Mv	beneden maaiveld
ROB	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek

Overzicht van figuren en tabellen

Figuur 1. Resultaten booronderzoek.

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

Figuur 1. Resultaten booronderzoek.